

О. І. Заграновська,

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ

СПОСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ МОВЛЕННЕВИХ АКТИВ СПОНУКАННЯ В КОНТЕКСТІ КОМУНІКАЦІЇ (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНОГО АНГЛІЙСЬКОГО МОВЛЕННЯ)

У статті досліджуються мовленнєві акти спонування, аналізуються їхні семантичні, граматичні та прагматичні характеристики та з'ясовується роль даних актів в процесі комунікації.

На прикладах сучасної англійської мови показано найпоширеніші способи реалізації мовленнєвого акту спонування в контексті спілкування та як за допомогою них досягається бажана комунікативна мета.

Ключові слова: мовленнєвий акт, форми вираження спонування, комунікативний процес, комунікативна мета.

СПОСОБЫ РЕАЛИЗАЦИИ РЕЧЕВЫХ АКТОВ ПОБУЖДЕНИЯ В КОНТЕКСТЕ КОММУНИКАЦИИ (НА МАТЕРИАЛЕ СОВРЕМЕННОГО АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА)

В статье исследуются речевые акты побуждения к выполнению или невыполнению действия, анализируются их семантические, грамматические и прагматические характеристики, а также определяется роль данных актов в процессе коммуникации.

На примере современного английского языка показаны наиболее распространенные способы реализации речевых актов побуждения и как с их помощью достигается желанная коммуникативная цель.

Ключевые слова: речевой акт, формы выражения побуждения, коммуникативный процесс, коммуникативная цель.

WAYS OF REALIZATION OF THE DIRECTIVE SPEECH ACTS IN THE CONTEXT OF COMMUNICATION (BASED ON THE MATERIAL OF THE CONTEMPORARY ENGLISH LANGUAGE)

The research focuses on the semantic, grammatical and pragmatic characteristics of the directive speech acts, on their functioning in the communicative process, and on the main forms of their realization in the contemporary English language.

In modern linguistics much attention is paid to learning the notion of the speech act and its role in making communication successful. Due to the act of speech the language utterance acquires the communicative meaning.

The contemporary use of the term goes back to J.L. Austin's development of performative utterances and his theory of locutionary, illocutionary and perlocutionary acts. Thus, the act is considered to be the performance of several acts at once, distinguished by different aspects of the speaker's intention: there is the act of saying something, what one does in saying it, such as request, advice, order or promise, and how one is trying to affect the audience.

In our research we focus on the analysis of the directive speech acts of request, advice and order, and on the examples of the contemporary English language show some of the ways of their usage for reaching the desirable communicative purpose.

Key words: speech act, directive forms expression, communicative process, communicative purpose.

Теорія мовленнєвих актів є однією з найбільш опрацьованих напрямків в сучасній комунікативно зорієнтованій лінгвістиці. Її розвиток значно вплинув на вивчення теорії мовленнєвої комунікації. Головна особливість даної теорії полягає в підході до мовленнєвого акту (далі – МА) як до способу досягнення індивідом поставленої мети спілкування, адже саме МА перетворює мовне висловлювання в носія комунікативного смислу. Ось чому дослідження поняття МА та його роль у здійсненні успішного спілкування є досить актуальним на даному етапі розвитку теорії і широко вивчається як у вітчизняній, так і зарубіжній лінгвістиці [2, с.21].

Варто зазначити, що спілкування людей відбувається у межах комунікативного акту, складовими якого є особистості учасників комунікації (адресанта і адресата) як носіїв соціальних ролей, психічних властивостей, психологічних якостей, духовних, естетичних тощо ідеалів, когнітивних особливостей; конститутивні елементи спілкування; повідомлення, яке поєднує комунікантів тощо [2, с.186].

Основи теорії МА було закладено Дж. Остіном у 1955 р. у межах Джеймсівського курсу, читаного ним у Гарвардському університеті. У 1962 році його погляди знайшли своє втілення у посмертно виданій книзі « Слово як дія». Ідеї Остіна розвивали філософи-аналітики, логіки та прагматики Дж. Серль, П. Строссон, Г. Грайс, Дж. Ліч, лінгвісти А. Вежбицька, М. Нікітін та ін. [2, с. 187].

Опираючись на дослідження вчених-лінгвістів типовим можемо вважати таке розуміння МА: « Мовленнєвий акт – це цілеспрямована мовленнєва дія, яка відбувається відповідно до принципів і правил мовленнєвої поведінки, що розглядається в межах прагматичної ситуації» [1, с. 136].

У нашому дослідженні ми зупинимося на аналізі МА спонування, розглянемо семантико-структурні, прагматичні та соціолінгвістичні особливості цих актів, та на прикладах сучасної англійської мови покажемо способи їх реалізації в контексті комунікації.

Звідси витікає **мета** нашої розвідки, а саме проаналізувати лексичні та граматичні характеристики спонукальних МА та на прикладах англійських висловлювань показати способи їх реалізації в процесі спілкування для досягнення бажаної комунікативної мети.

Предметом дослідження є МА спонування.

Аналіз проводитимемо на матеріалі сучасної англійської мови.

Лінгвістичний аспект спонування є цікавим для вчених-лінгвістів з огляду на складну природу спонукальних висловлювань, їхню поширеність і важливу роль у людському спілкуванні. Розглянути окремі аспекти, а саме структурно-морфологічний, функціонально-семантичний та прагматичний допомагають матеріали окремих мов, яким присвячено низку досліджень.

Опираючись на праці лінгвістів, присвячені даному поняттю, ми можемо трактувати МА спонування як «взаємодію» мовця і слухача для досягнення певних перлокутивних цілей мовця шляхом конструювання ними дискурсивного значення в процесі спілкування [5, с. 123]. МА спонування виступає інтеракціональним актом взаємодії адресанта і адресата, в якому виражається комунікативна інтенція адресанта спонування адресата до дії з метою впливу на співрозмовника чи навколишнє середовище, щоб змінити чи зберегти існуючий стан речей відповідно до своїх бажань та досягти очікуваного комунікативного наміру.

Основними характеристиками даних МА вважаються суб'єкт, мета, спосіб, інструмент, засіб, результат, умови, успішність та ін. Стосовно структури МА спонування тут виділяють локуцію, іллокуцію та перлокуцію. Згідно визначення, поданого Вікіпедією під локуцією розуміється побудова фонетично і граматично правильного висловлювання певної мови

з певним смислом і референцією. Іншими словами, це акт «говоріння», вимовлення. Щодо іллокуції, то це є втілення у висловлюванні, породжуваному в процесі мовленнєвого акту, певної комунікативної інтенції, комунікативної мети, що надає висловлюванню конкретної спрямованості. Перлокуція трактується як наслідок впливу іллокутивного акту на конкретного адресата чи аудиторію [6].

Спонування як психологічний вплив одного комуніканта на іншого з метою змінити його поведінку передбачає обов'язкову наявність мовця, що називає дію, яку необхідно виконати (не виконати), і слухача, який повинен забезпечити її виконання (невиконання). Це обумовлює наявність адресантно-адресатного аспекту МА спонування, в якому відбиваються соціальні (соціальний стан, вік, стать, професія та ін.) і ситуативні ролі адресанта та адресата, їхні комунікативні й психологічні характеристики тощо. Наприклад:

Come on, James! You'll make it!;

Stop complaining, lost time is never found again.

З наведених прикладів випливає, що акт спонування є двоспрямованим, оскільки особа, до якої звернене спонування, також докладає певних вольових зусиль, спрямованих на досягнення необхідного для мовця результату [5, с. 134].

Локутивний аспект МА спонування, як і будь-якого іншого мовленнєвого акту, становить ядро його змісту. Він може виражатися лексико-семантичними та структурно-синтаксичними засобами. Лексико-семантичний план МА може бути представленим різними частинами мови, а саме: дієсловом у формі наказового способу, іменником, прислівником, займенником тощо, які можуть утворювати бездієслівні спонукальні конструкції, а також деякими модальними дієсловами. Наприклад:

Stop chatting and get down to work! (наказовий спосіб дієслова);

Coffee, please (іменник);

Faster! (прислівник);

Only the first!;

Just two of you! (займенник);

You should give up smoking!;

You can't be late for work!;

You must visit your friend at hospital! (модальні дієслова).

Структурно-синтаксичний план МА спонування може бути представленим різними синтаксичними типами речення, а саме: спонукальними, розповідними та питальними. Іноді вони можуть нести непрямий характер. Наприклад: *I am thirsty* може виражати спонування втамувати спрагу мовця. Щодо іллокутивного аспекту, то він робить мовленнєвий акт дією. Висловлювання адресанта характеризується певною комунікативною метою і має конкретну спрямованість до дії. Перлокутивний аспект мовленнєвого акту є наслідком його реалізації. Продукуючи мовленнєву дію, адресант завжди ставить перед собою перлокутивну мету, пов'язану із впливом на співрозмовника. Перлокутивний аспект виявляється у виконанні адресатом веління мовця або його ігноруванні [4, с. 75]. Наприклад:

I would like you to help me;

I beg you not to do it because you may regret it later;

I want you to hurry up if you do not want to miss a bus.

Підсумовуючи викладене вище, підкреслимо, що МА спонування складається з чотирьох аспектів: адресантно-адресатний, локутивний, іллокутивний та перлокутивний аспекти, в яких виявляється взаємодія його структури, семантики і прагматики.

Проаналізувавши суть та основні характеристики МА спонування, спробуємо з'ясувати їхню роль та способи реалізації в сучасному англійському мовленні. Саме спонукальні МА покликані вирішувати низку завдань, повідомити про подію, схилити адресата до певних дій або їх припинення, виразити свої почуття або дати оцінку вчинкам. Залежно від конкретної ситуації, мовець, висловлюючи своє побажання, враховує соціальний стан, вік, стать, професію та інші фактори свого співрозмовника. У зв'язку з цим МА спонування умовно можна розмежувати на МА прохання, поради та наказу. Адресант, висловлюючи прохання, в кожній ситуації обирає найбільш відповідний вираз з обов'язковим врахуванням статусу свого співрозмовника. У повідомленнях, розрахованих на адресата, на передній план виходить функція регулювання його поведінки. МА прохання в англійській мові є неоднорідним, оскільки його іллокутивне наповнення контекстно обумовлене. Окрім характерної для МА прохання висхідної інтонації, визначальними також є висловлювання з дієсловами *to ask, to beg, to plead, to require, to request*. Наприклад:

I beg you not to jump at the conclusions;

I require that we should tell her all the truth.

Для забарвлення МА прохання ввічливістю, часто вживається слово-маркер *please*, що і відрізняє прохання від наказу. Наприклад:

If you please close the door!;

Please, be more careful;

Could you please stay where you are?

МА наказу, у свою чергу, здебільшого реалізується формою імперативу. Наприклад:

Get out of the room!;

Hush! Just keep on working!;

Pay more attention to your pronunciation.

Варто розрізняти МА прохання та МА поради. Висловлювання прохання здебільшого викликане мотивом максимальної власної користі (індивідуалізмом), тоді як порада визначається користю для іншого, тобто альтруїзмом. Від прохання пораду відрізняють позиція мовця і слухача. У ситуації прохання позиція мовця залежить від волі слухача, оскільки мовець, а не слухач зацікавлений у дії. Даючи пораду, адресант впевнений, що адресат зацікавлений у виконанні дії. Здебільшого МА поради реалізується за допомогою дієслів *to advise, to recommend, to insist*. Наприклад:

I strongly recommend you to take more care of your health!;

I would insist on his participating in our common cause;

I advise you to follow all the pills prescribed by the doctor.

Отже, проведене нами дослідження показує наскільки вагомим та цікавим для вивчення на даному етапі лінгвістики є теорія мовленнєвих актів. Варто зазначити, що МА є необхідною складовою комунікативного акту. Важливими також для вивчення є адресантно-адресатний, локутивний, іллокутивний та перлокутивний аспекти даного явища. За допомогою

спонукальних актів висловлюються порада, прохання чи наказ в процесі спілкування, відбувається обмін інформацією, здійснюється взаємний психологічний вплив співрозмовників з метою спонукання до виконання чи невиконання певної дії. У процесі спілкування спонукаючий розпоряджається різними мовленнєвими засобами для вираження власної інтенції. Гармонійне і коректне поєднання вибору мовних засобів та вдалий вибір спонукального способу висловлювання є запорукою успішного здійснення мовленнєвого контакту, що передбачає досягнення комунікативної співпраці.

Література:

1. Арутюнова Н. Д. Дискурс / Н. Д. Арутюнова // Лингвистический энциклопедический словарь. – М., 1990. – С. 136–137.
2. Бацевич Ф. С. Лінгвістична генетика: проблеми і перспективи: Монографія / Ф. С. Бацевич. – Львів : ПАІС, 2005. – 256 с.
3. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики / Ф. С. Бацевич // Підручник. – К. : Видавничий центр «Академія», 2009. – 344 с.
4. Безуглая Л. Р. Перлокуція в дискурсе (на матеріалі німецького діалогічного дискурсу) / Л. Р. Безуглая // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен – Харків : Константа, 2006. – С. 72–91.
5. Шевченко І. С. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен / Под общ. ред. И. С. Шевченко : монографія. – Харків : Константа, 2005. – 356 с.
6. Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/Висловлювання>

УДК 811.111'272.42'373

А. В. Заслонкіна,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці

КОГНІТИВНО-СЕМАНТИЧНИЙ ФОРМАТ АНГЛІЙСЬКОЇ ТИМІЧНОЇ ЛЕКСИКИ

Упорядковано збірну когнітивно-семантичну модель корпусу тимічної лексики сучасної англійської мови для демонстрації системності семної композиції базових та маргінальних тимічних лексем.

Ключові слова: структурна модель, функціональна модель, динамічна модель, тимічна категорія, тимічна лексика.

КОГНИТИВНО-СЕМАНТИЧЕСКИЙ ФОРМАТ АНГЛИЙСКОЙ ТИМИЧЕСКОЙ ЛЕКСИКИ

Составлено сборную когнитивно-семантическую модель корпуса тимической лексики современного английского языка для демонстрации системности семной композиции базовых и маргинальных тимических лексем.

Ключевые слова: структурная модель, функциональная модель, динамическая модель, тимическая категория, тимическая лексика.

COGNITIVE-SEMANTIC FORMAT OF ENGLISH THYMIC LEXICAL ITEMS

The present article aims to give a comprehensive account of conceptual triad SENSE : FEELING : EMOTION as a unit of the basic level of thymic category in modern English in cognitive and semantic terms. Thymic category is viewed as verbal form of cognitive activity of a language personality that classifies conceptual structures denoting physical, cognitive and emotional facets of world perception. Quite recently, considerable attention has been paid to cognitive-discursive paradigm, however, studies on cognitive, semantic, morphological and derivational features of the concepts belonging with the basic categorization level are still lacking. The given research demonstrates the feasibility of formal method of language studies to yield the cognitive model of the conceptual triad under study. Two principles of elements' grouping are typical of this model: the invariant one is based on semantic features shared by the model's components and the functional one is based on their common functions. Our observations that the elements with comprehensive features might maintain unified functions are not new, however our findings have demonstrated that polysemy is characteristic of thymic lexical items. When the speaker is selecting from among the three of them, they are shaping the situation to structure the content of the image.

Key words: structural model, functional model, dynamic model, thymic category, thymic lexical items.

Факти взаємозв'язку когнітивних структур (сприйняття, мови, мислення та дії) у процесі пізнання світу людиною перебувають у центрі уваги *семіотико-афективної концепції* (А. Ж. Греймас, Ж. Фонтаній [2]), яка орієнтована на вивчення мовного і дискурсивного вираження т.зв. тимічної категорії (далі – ТК). «Тимічність» (від грец. *thymos*) розглядається як чинник узгодження пристрасі та емоційності в межах тілесного простору людини. Відповідним чином, ТК витлумачують як вербальну форму когнітивної діяльності мовної особистості, яка класифікує концептуальні структури на позначення перцептивних, емоційних, а також когнітивних аспектів сприйняття навколишньої дійсності. З огляду на те, що у повсякденному житті людина послуговується концептами базового рівня (D. Bickerton [8], E. Rosch [9]), залишається актуальним питання відбору членів ТК, які інформують про семантику сприйняття в елементарних концептах сучасної англійської мови, а також встановлення їхніх прагматико-ономасіологічних та лінгвокогнітивних особливостей.

З'ясовано, що семіотичний простір ТК в сучасній англійській мові утворює триада концептів SENSE : FEELING : EMOTION з огляду на те, що мовні форми *sense, feeling, emotion* і їхні парадигматичні групи пов'язані зі структурами людських знань про перцептивні, когнітивні, емоційні аспекти сприйняття дійсності. ТК узагальнює та класифікує дані структури знань, вибудовуючись навколо концентрації найвизрашніших ознак-подібностей між одиницями триади концептів SENSE : FEELING : EMOTION. Частинимовні репрезентанти кожної з одиниць триади концептів SENSE : FEELING : EMOTION складають корпус тимічної лексики (КТЛ) сучасної англійської мови.

Метою цієї статті є конкретизація комунікативно-прагматичного потенціалу одиниць семантичного модуля триади концептів SENSE : FEELING : EMOTION, що досягається виконанням таких **завдань**: встановити набір кореляцій цих одиниць із відповідною концептуальною системою, упорядкувати деталізовану версію когнітивно-семантичної моделі КТЛ сучасної англійської мови. **Матеріалом** для дослідження слугували 152 лексеми і 112 словосполучень, а також словникові дефініції, джерельною базою яких стали on-line версії словників сучасної англійської мови ([10; 11; 12; 13]). Для розв'язання поставлених завдань використано *формальний метод дослідження мови* [6, с. 639], який застосовується в сучасному мовознавстві для параметризації мовних фактів, пояснення їх семіотичної природи та становить основу конструктивного методу.

Вважаючи ТК конструктором «базового категорійного рівня» ([8]), при вивченні мовного вираження її членів кваліфікуватимемо лексеми *sense, feeling, emotion* як *базові*, а тимічні лексеми різної частинимовної належності, стійкі сполуки та ідіоми – як *маргінальні* (периферійні).